

Hüseyin KURTAY
Mardin İl Dernekler Müdürü

Süreç ve Sistematiği Açısından Sivil Toplum Hareketinde Bir Model: Fransa

İdari işlem ve eylemler, hak ve yükümlülükleri doğrudan doğruya etkileyen sonuçlar yarattığından, özgürlükler açısından idari işlemlerin hukuka uygunluğunun sağlanması hayati önem arzeder. Bu amaçla özel ve kamu hukukunda örnek aldığımız Fransa'da, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Görevlilerinden oluşan heyetin "AB Ülkelerinin İdari ve Hukuki Sistemlerinin Öğrenilmesi" konulu çalışma ziyaretinde bulunması münasebetiyle bu ülkedeki sivil toplum yapısını inceleme imkanı buldum.

Bu çalışmada Fransa'daki sivil toplumun—özellikle derneklerin—evreleri, mevcut durumu, Fransa'da dernekler—özelinde—Türk Dernekle-

rinin faaliyetlerini ve İnanç özgürlüğü bağlamında dernek faaliyetlerini tahlil etmeye çalıştım.

Sivil toplum gelişiminde dernek hareketi, beraberinde sendika ve siyasi parti kavramlarının da çıkışına/oluşumuna katkıları, hatta bu mekanizmalarla paylaşımları olsa da, bu oluşumların tahlilini ayrı olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyim.

Fransa'da Sivil Toplum Evreleri

Bir bakıma örgütsel hareketliliğin doğmasına zemin hazırlayan, ancak bireysel hakları ön plana çıkaran 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'ni Fransız sivil toplum hareketinin miladı olarak gör-

mek mümkündür. Dolayısıyla başlangıç evresini daha fazla uzaklara gitmeden buradan kabul etmek, değerlendirmenin özetini ortaya koyabilmektedir.

18. yüzyılda kişilerin bir araya gelmelerini kendileri için bir tehdit olarak gören siyasi iktidarlar, baskıcı yönetimlerini sürdürmek istedikçe dernek kurma özgürlüğünün önünü açmamış, bu dönemdeki Fransız düşünürlerin derneklere karşı tutumu ve bireyci anlayış nedeniyle de, Fransız devriminin hemen ardından, Fransa'da tüm derneklerin (bunlarla birlikte mesleki topluluklar, çırak birlikleri vb. örgütlenmeleri)1791 yılında çıkarılan bir kanunla kapatılmasına sebebiyet vermiştir.¹

Bu yasağın ardındaki anlayışa göre, örgütler birey ile devletin arasına girerek, birey iradesini saptırmaktadırlar.

19. yüzyılda, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisinin tanıdığı bireysel hakların uygulanmasına devam edilmiştir.

Ancak aşırı bireyci anlayışa karşı 19. yüzyıldan itibaren yoğun bir tepki uyanmıştır. Bu tarihten sonra insan haklarının içeriğinde ve devletin işleyişinde sosyal yönde bir genişleme görülmüştür.

Dar anlamda dernek özgürlüğü sosyal hakların kazanılmasında çok önemli işlev görmüştür. O kadar ki, işçi hakları için sendikacılık hareketi ile siyasi partilerin ortaya çıkışında buradan evrimleştikleri söylenebilir.²

¹ TANÖR, Bülent, *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, İstanbul, May Yayınları, 1978.

² Sezer, Tijen Dündar, *Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı:1, 2008

Gelinen Nokta: Mevcut Durum

"Code Napoleon" olarak bilinen mevzuat çerçevesinde çıkarılan Fransız Medeni Kanunu bünyesinde düzenlenen ve 3. Cumhuriyet döneminde kabul edilen 2 Haziran 1901 tarihli Kanunla dernek kurma özgürlüğü hukuki güvence altına alınmıştır.

Bu, Fransa'da derneklerin halen bağlı olduğu yasal düzenleme olarak (1971 yılında yapılan) çok küçük değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. 1901 yılında Alsace bölgesi Alman İmparatorluğu'nun bir parçası olduğundan bu bölgedeki örgütlenme hürriyeti 1908 tarihli Alman Yasası ile düzenlenmişti, her iki yasa arasında sadece çok küçük farklılıklar bulunmakla birlikte, Alsace bölgesinin özerk konumundan dolayı, bu durum bugün de aynen devam etmektedir.

Yasanın ilk maddesine göre; fiil ehliyetine sahip "iki veya daha çok kişi", kar amaçlı olmayan bir hedefe yönelik olarak kendi bilgi ve faaliyetlerini kalıcı bir biçimde bir araya getirmek suretiyle her konuda dernek kurabilmektedir. Ancak, Fransa'nın bütünlüğüne, Cumhuriyete ve kanunlara aykırı olamaz. Tüzüğün Fransızca yazılması zorunludur. Spor kulüpleri ve siyasi partiler, bu yasa kapsamında dernek statüsünde sayılmaktadır.

Maddeden de anlaşılacağı üzere hiçbir şekilde kısıtlanmayan bir araya gelme ve "dernek kurma hakkı"nda; "kar" ve "ticari amaç" ayrımı yapılmıştır. Dernekler "ticari kuruluş" gibi çalışabilir, ama "kar" paylaşımında bulunamazlar.

Dernek Organları: Yönetim ve denetleme kurulu en az 2'şer üyeden oluşur.

Derneğin amacı, ismi, adresi, çalışma biçimleri ve faaliyet alanı tüzükte belirtilir. Tüzük, yöneticilerin adı soyadı, tabiiyeti, mesleği ve adreslerini içeren bir liste ile birlikte dernek merkezinin bulunduğu böl-

gedeki en yüksek mülki amirliğe ön bildirim şeklinde verilir.

Mülki amir, bu bildirimi Resmi Gazete'de yayımlar ve dernek tüzeli kişiliği yürürlüğe girmiş olur, yayımından sonra derneğe bir yazı yazar. Tüzüğünde illegal bir durum tespit edilmesi halinde durum yargıya bildirilir.

Bir istisna, 16 yaşını bitirenler dernek kurabilir ve yönetiminde görev alabilirler, ancak mali sorumluluk doğuracak işlem yapamaz ve çek imzalayamazlar.

Fransa'da üç farklı dernek çeşidi bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- Resmi kayıtlı dernekler (resmi gazete'de yayımlananlar)
- 2- Kayıt dışı dernekler (resmi makamlara bildirimde bulunmayanlar)
- 3- Kamuya yararlı dernekler

Ortalama olarak yılda 70 bin derneğin kurulduğu Fransa'da resmi kayıtlı derneklerin sayısı; 2 milyon, kamuya yararlı statü kazanmış dernek sayısı ise 2 bin civarında. Fransa'da, Resmi derneklerin %50'si aktif olarak faaliyette bulunmaktadır.³

Kayıt dışı bir dernek (fiili dernek) yasadışı değildir, ancak herhangi bir tüzeli (hukuki) kişiliği bulunmamakta ve resmi dernek haklarından yararlanamamaktadır. Basit bir örnekle, kendi adına herhangi bir banka hesabı dahi açtıramamaktadır.

Bir derneğin kamu yararı statüsüne başvurulabilmesi için aşağıdaki şartları taşıması gerekir:

- 1- En az 3 yıldan beri faaliyette bulunması ve kapasitesini belirlemek amacıyla son 3 yıllık bilanço
- 2- Derneğe kayıtlı 200'ün üstünde üye
- 3- Yıllık gelirinin en az 50.000 €. Olduğunu belirten belge,
- 4- Hesap verebilirlik ve şeffaflık açısından kontrole uygun bir zemin,

5- Devletçe belirlenen "özel/tip tüzük" hükümlerinin kabulü.

Yukarıdaki şartları taşıdığı belirlenen derneğe İçişleri Bakanının teklifi üzerine Başbakan onayıyla "kamu yararı" statüsü verilmektedir.

Kamu yararı statüsünün en önemli avantajı, derneklerin aldıkları "label" (yetki) ile şirketlerden yardım almalarına olanak sağlanmış oluyor. Şirketler de yaptıkları bu yardımları (şahıslar derneklere yaptıkları bağışın %66'sını, şirketler ise %60'ını) vergi matrahından düşebilmektedir.

Derneklerin aldıkları bu yardımlarla ilgili bir denetlenme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerini, yıl sonunda ilgili Valiliğe bildirimde bulunmak ve ayrıca şeffaf bir şekilde kontrol ettirmekle yerine getirmiş oluyorlar.

Dernekler hazırladıkları projelere bilançolarını eklemek suretiyle maddi yardım isteyebilirler. Bir dernek yılda 153.000 €'dan fazla yardım almışsa bu yardımı, resmi gazetede yayımlamak zorundadır. İçişleri Bakanlığı'nın derneklere yardım için bir bütçesi bulunmamaktadır. Ancak yerel yönetimler (belediyeler) yabancıların entegrasyonu ve güvenlikle ilgili projelere yardım yapabilmektedir. 153.000 € üzerinde proje yardımı alan dernekler, yardımı kullandığı yeri ve kaynağını beyan etmek zorundadır.

Fransa'daki tüm yardım toplama faaliyetleri kontrol altına alınmıştır. Bu faaliyetler internet sayfaları üzerinde yayımlanmakta ve Sayıştay tarafından da denetlenmektedir.

Fransa'da Dernekler; Özelinde Türk Derneklerinin Faaliyetleri

Deniz aşırı göç ve iltica sorunlarının yaşandığı Fransa'da eğitim sorunu, ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı iddiaları nedeniyle, göçmen nüfusu ile ilgili sürekli olarak politika yenilemek/güncellemek zorunda kalındığı görülmektedir. Aralarında Türk'lerin bulunduğu ve çoğunlu-

³ AUDEBERT, M. Patrick, *Fransa İçişleri Bakanlığı Dernekler ve Vakıflar Büro Başkanı, Paris, 20 Eylül 2011*

ğunu İspanya, Portekiz, Cezayir, Fas ve Tunus'luların oluşturduğu göçmen nüfusu kendi kültürel yapısının korunması amacıyla dernek ve federasyonlar kurmak suretiyle ayakta kalma mücadelesi vermektedir.

Fransa'da yaşayan vatandaşlarımızın sayısı yaklaşık olarak 508.000'dir. Fransa yasaları çift vatandaşlığa imkân tanıdığından, 84.000 civarında da çift uyruklu vatandaşımız bulunmaktadır. Fransa'da örgütlü bir yapı sergileyen Türk Toplumu'na ait 400'den fazla dini ve kültürel alanda faaliyet gösteren Dernek bulunmaktadır. Örneğin, Lyon'da yaşayan Türklerin % 90'ının bir Türk derneğine üye oldukları tahmin edilmektedir. Fransa'ya göçün başladığı yıllarda ilk dernekleşme çalışmalarının amacı toplumun ibadet ihtiyaçlarını karşılamak olduğu için en çok dini derneklerin bulunduğu toplum içerisinde, ülkemizdeki siyasi hayatın da etkisiyle çok sayıda ve farklı dünyaya görüşlerini yansıtan dernekler bulunmaktadır. Ne var ki, bunların bir araya gelmekte istekli olmamaları ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, Türk toplumu Fransız toplumuna her alanda uyum sağlamada ilerleme kaydederken, Türk toplumunun siyasete ilgisinin artmasıyla, Mart-2008'de yapılan yerel seçimlerde 98 Türk kökenli Fransız vatandaşı Belediye Meclislerine seçilmiştir. Ancak, Fransa'da henüz Türk kökenli milletvekili ve senatör bulunmamaktadır.⁴

İnanç Özgürlüğü Bağlamında Dernek Faaliyetleri

Fransa'da laiklik temel bir yaşam konusudur ve dört şeyi ifade eder;

- 1-Devlet birimlerinin tarafsızlığı,
- 2-Halkların özgürce kendini ifade edebilmesi,
- 3- Dini özgürlükler,
- 4- Kamu yönetiminin tüm dinlere eşit yaklaşımı.

Laiklik; dini özgürlük ve özgürlüğün yaşanmasıdır. İnsanın; özgür iradeyle din seçiminde bulunması, din değiştirmesi ya da hiç dininin olmamasıdır.⁵

Bu kavram içerisinde; göçmen nüfusun eğitim, dil ve uyum konusunda yeterli olarak hizmetlerden yararlanma tartışmaları sürerken ibadet özgürlüğü ihtiyacının ayrı bir kulvarda ağırlığını hissettirmesiyle Fransa'da yaşayan Müslüman nüfusun kurduğu dernekler belirginleşmektedir.

Genel olarak her Müslüman ülkenin vatandaşlarının kendi aralarında kurdukları dernekler aracılığı ile camilerin sevk ve idaresi sağlanmaktadır. Camilerin yapımı, onarımı ve diğer giderleri dernek üyeleri ile cemaat tarafından karşılanmaktadır.⁶

Ayrıca kurulan bu dernekler tarafından Müslüman göçmen nüfusun kültürel iletişim, helal et ve gastronomi gibi taleplerinin karşılanması amacıyla camiler bünyesinde market, lokal, berber ve kasap türü işletmeler hizmete sunulmuştur.

Fransa, 1999 yılından itibaren tüm İslami Dernekleri bir arada tutabilmek için bir çaba harcamaya başladı. Bu amaçla Türkiye Diyanet İşleri

Başkanlığı ile müzakereler yapılmaya başlanılmış olmasına ve son 10 yılda bu konuda iyi bir gelişme katedilmesine rağmen halen İslam Derneklerinin dağınık bir şekilde faaliyet gösterdiklerini görmekteyiz.⁷

Fransa'da derneklerin faaliyetleri neticesinde geline nokta şu örneklerle özetlenebilir;

Camilerin inşa edilmesi,

Mezarlıklarda Müslümanlara yer ayrılması,

Fransa hukukunu bilen din görevlisi olması için İmamlara Fransız hukuku eğitimi verilmesi (Strasbourg'da Fransız kanunları üzerindeki işleyiş öğretiliyor),

İslam Teoloji Fakültesi ve Strasbourg'da İmam Hatip Lisesi yapımının planlanması,

Helal et kesimi üzerine uygun bir yöntem bulunmaya çalışılması.

Sonuç

Göç ve ilticanın getirdiği problemlerden önemli tecrübeler edinen Fransa, bir yandan entegrasyon politikasını başarıya ulaştırabilmek, bir yandan da Avrupa Birliği Ülkelerinde yaşanan sorunlardan sivil toplumun desteğini de alarak güçlü çıkabilmek amacıyla ülkesinde yaşayan göçmen nüfusunun, çözüme katkı sağlayacak bilinçli bir sivil toplum olarak örgütlenmelerini sağlamak için gerekli imkanları sunma çabası içerisine girdiğini söylemek mümkün. Dünya barışında sivil toplumun (örgütlü bireylerin) tecrübe, kaynak, kapasite ve desteğinin önemi burada bir kez daha hissedilmektedir.07.12.2011

⁴ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 23. Dönem 4. Yasama Yılı Faaliyet Raporu, Ekim 2009 – Ekim 2010

⁵ THIRODE, M.Louis-Xavier, –Fransa İşleri Bakanlığı, Siyasi Özgürlükler, Kültür ve Diyanet İşleri Büro Başkanı, Paris, 20 Eylül 2011

⁶ KARAMAN, Fikret, T.C.Paris Din Hiz. Müşaviri, Fransa İslam Konseyi Üzerine Bir İnceleme; On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 16, Samsun, 2003

⁷ GODARD, Bernard, Fransa İşleri Bakanlığı Dinler Dairesi Başkan Yardımcısı, Paris, 20 Eylül 2011

KAYNAKÇA

26 Ağustos 1789'da Fransa Ulusal Meclisi'nde kabul edilen 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi. <http://dusuncetarihi.com/makale/insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi-1789>, Erişim Tarihi 27.11.2011 / SEZER, Tijen Dündar, Demek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı:1, 2008, / <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt10/say%C4%B11/10.1%20sezer.pdf>, Erişim Tarihi 27.11.2011 / Helsinki Yurttaşlar Derneği, Avrupa'da Örgütlenme Özgürlüğü: Özet Bir Çalışma Raporu, Mayıs 2001, / <http://www.hyd.org.tr/pid=305>, Erişim Tarihi 28.11.2011 / TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 23. Dönem 4. Yasama Yılı Faaliyet Raporu, Ekim 2009 – Ekim 2010 / KARAMAN, Fikret, T.C.Paris Din Hiz. Müşaviri, Fransa İslam Konseyi Üzerine Bir İnceleme; On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 16, Samsun, 2003